

De erfgenamen van heer Ghijzel Back

L.F.W. Adriaenssen

Van der Hoopstraat 85, 1051 VD Amsterdam

§ 1. Inleiding.

In mijn artikel in *De Brabantse Leeuw* van 1985 over de gerechtigden tot de door de Bossche kanunnik Ghijzel Back (overleden 1458) gestichte beneficië heb ik diens tweeëntwintig religieuze erfgenamen opgesomd, die voor de reductie van 's-Hertogenbosch in 1629 voor een van de stichtingen in aanmerking kwamen. De familierelaties tussen hen heb ik in schemata weergegeven zonder ze te verantwoorden. In een serie artikelen wil ik een aantal van deze skeletten met genealogisch vlees toerusten.

Behandeld zullen worden de meierijse familie Back en de Udenhoutse familie Toyt Vanniis alias Back, de Bossche families Van Ophoven, Van der Meer, Pelgrom de Bie en Colen, de Hilvarenbeekse familie Nouwen, de Oisterwijkse familie Van Laerhoven, de Gelderse families Van Averenck en Van Middachten en in beperkter mate diverse aanverwante geslachten. Bij de behandeling van de families Pelgrom de Bie en Van Middachten zullen ook de patroons en beneficianten van de stichtingen van Ghijzel Back van na 1629 ter sprake komen.

De aloude, in de middeleeuwen zeer wijd vertakte en invloedrijke meierijse familie Back verdient het om nog eens aan een grondig genealogisch onderzoek te worden onderworpen. Hier zal dat niet gebeuren, maar beperk ik mij tot de naaste familieleden van Ghijzel Back. Blijkens verschillende Bossche schepenakten was hij verwant aan Lucas Serys van Erpe, die *tguet over Baxdijc* bezat, een grote hoeve op de grens van Tilburg en Hilvarenbeek met vijf mudzaad bouwland, tien bunder beemd en veertig bunder hei. Een andere verwant was Gielis Bac, schout van Tilburg, eigenaar van *tguet ter Haghehorst* te Diessen. Uit beide goederen had heer Ghijzels vader erfpachten verworven. Ook jonker Berthout Back, die op 23 november 1444 voor heer Ghijzel Back zijn huwelijkse

voorwaarden verleed, was een achterneef. Deze Backen zijn in de volgende fragment-genealogie onder te brengen.

§ 2. Back van Tilburg.¹

I. Jan Bac zoon Arnt Bertout Bac van Tylborch² is omstreeks 1275 geboren en was in 1349 rentmeester van de hertog van Brabant. Zijn vaders naam was Arnt geheten Bertout Bac; Berthout was een vaker voorkomend alias van de voornaam Aert, vergelijkbaar met Aert geheten Stamelaert. Jan erfde van zijn vader het leengoed *apud Inthout ultra Venne in Westilborch*. Hij bezat een kwart van de tiende van Gorp (een herdgang onder Hilvarenbeek), dat ongeveer een mud rogge per jaar waard was. Deze tiende had hij verworven, vermoedelijk geërfd, van Heinric van Ghorpe, die in 1325 schepen van Hilvarenbeek was en in 1366 leenheer van Gorp. Jans zoon volgt onder II.

II. Arnt geheten Bertout Bac van Tilborch³ hield te Westtilburg (Tilburg) de leengoederen *t'Eyntoven oft tot Inthout*, negen mudzaad groot, en *ten Broeck*, vier mudzaad groot, het laatste westwaarts strekkende langs de gemene straat die men noemde *die Overbax dijck, te Beke weert*. Van zijn vader erfde hij de kwart tiende te Gorp. In het hertogelijke cijnsboek van 1380 staat hij als *Bac Bertout pro Henrico de Gorpe* geboekt voor 12 oude denieren, die hij verschuldigd was uit zijn hoeve te Gorp. Arnt Bac was vader van:

1. Gheert Bac.⁴ Samen met zijn broer Jan gaf hij in 1402 een grondrente uit *igoet ten Broecke* te Tilburg.
2. Jan Bac, volgt onder III.

III. Jan Arnts Berthout Bacxzoon van Tilborch, geboren rond 1340 en overleden in of kort voor 1406, erfde de hoeve te Gorp en de leengoederen van zijn vader en verwierf daarbij het *Weenmersleen* onder Goirle. Boeree somde zes wettige en vijf natuurlijke kinderen van Jan op. Ik vermeld slechts de relevante twee en voeg er een twaalfde telg aan toe:

1. Gielis Jan Bac Bertouts⁵, schout van Tilburg. Hij gold in 1423 een cijns uit *iguert ten Haghehorst* onder Diessen aan Henryc Ghyselberts Bac van Rijthoven (§ 4 sub III).
2. Arnt Berthout Bac, volgt onder IV.
3. Ermgart Jan Bac Bertouts van Tylborch trouwde met Jan Serys van Erpe. Hun zoon Lucas Serys van Erpe bezat in de dertiger jaren van de vijftiende eeuw *iguert over Bacxdijc* te Tilburg.⁶

voorwaarden verleed, was een achterneef. Deze Backen zijn in de volgende fragment-genealogie onder te brengen.

§ 2. Back van Tilburg.¹

I. Jan Bac zoon Arnt Bertout Bac van Tylborch² is omstreeks 1275 geboren en was in 1349 rentmeester van de hertog van Brabant. Zijn vaders naam was Arnt geheten Bertout Bac; Berthout was een vaker voorkomend alias van de voornaam Aert, vergelijkbaar met Aert geheten Stamelaert. Jan erfde van zijn vader het leengoed *apud Inthout ultra Venne in Westilborch*. Hij bezat een kwart van de tiende van Gorp (een herdgang onder Hilvarenbeek), dat ongeveer een mud rogge per jaar waard was. Deze tiende had hij verworven, vermoedelijk geërfd, van Heinric van Ghorpe, die in 1325 schepen van Hilvarenbeek was en in 1366 leenheer van Gorp. Jans zoon volgt onder II.

II. Arnt geheten Bertout Bac van Tilborch³ hield te Westtilburg (Tilburg) de leengoederen *t'Eyntoven oft tot Inthout*, negen mudzaad groot, en *ten Broeck*, vier mudzaad groot, het laatste westwaarts strekkende langs de gemene straat die men noemde *die Overbax dijck, te Beke weert*. Van zijn vader erfde hij de kwart tiende te Gorp. In het hertogelijke cijnsboek van 1380 staat hij als *Bac Bertout pro Henrico de Gorpe* geboekt voor 12 oude denieren, die hij verschuldigd was uit zijn hoeve te Gorp. Arnt Bac was vader van:

1. Gheert Bac.⁴ Samen met zijn broer Jan gaf hij in 1402 een grondrente uit *igoet ten Broecke* te Tilburg.
2. Jan Bac, volgt onder III.

III. Jan Arnts Berthout Bacxzoon van Tilborch, geboren rond 1340 en overleden in of kort voor 1406, erfde de hoeve te Gorp en de leengoederen van zijn vader en verwierf daarbij het *Weenmersleen* onder Goirle. Boeree somde zes wettige en vijf natuurlijke kinderen van Jan op. Ik vermeld slechts de relevante twee en voeg er een twaalfde telg aan toe:

1. Gielis Jan Bac Bertouts⁵, schout van Tilburg. Hij gold in 1423 een cijns uit *iguert ten Haghehorst* onder Diessen aan Henryc Ghyselberts Bac van Rijthoven (§ 4 sub III).
2. Arnt Berthout Bac, volgt onder IV.
3. Ermgart Jan Bac Bertouts van Tylborch trouwde met Jan Serys van Erpe. Hun zoon Lucas Serys van Erpe bezat in de dertiger jaren van de vijftiende eeuw *iguert over Bacxdijc* te Tilburg.⁶

IV. Arnt geheten Berthout zoon Jan Bertout Bacx erfde de leengoederen *Inthoven* te Tilburg, de Gorpse tiende en een hoeve te Gorp onder Hilvarenbeek en het *Weenmersleen* te Goirle. Hij was rentmeester van de meierij van Den Bosch en overleed in 1414 en liet uit zijn huwelijk met Lysbeth ridder Geryts dochter van der Aa verschillende kinderen na, van wie Jan volgt onder V.

V. Jan Bac Berthouts van Tilborch⁷ erfde van zijn vader de Gorpse bezittingen en verhief op 18 februari 1435, na het overlijden van zijn broer Gheert Back, het goed *te Eindhoven* onder Tilburg. Jan stierf in 1442. Een van zijn kinderen bij jonkvrouw Lysbeth Diercxss van Neynsel was Berthout Back, die volgt onder VI.

VI. Berthout Bacx⁸ verhief op 5 december 1442 het goed *te Eindhoven*. Op 16 april 1444 verkocht hij alle eikenhout op de Gorpse erven van wijlen zijn vader, zoals die gesmet waren en voor Pinksteren moesten worden geruimd. Voor de kanunnik en notaris Ghijsselbert Back maakte hij op 23 november 1444 zijn huwelijkse voorwaarden met Marie Wolffaerts, de eigenares van de Oisterwijkse leengoederen *ten Eynde* en *ten Bogaerde*. Berthout Back kocht in 1447 de heerlijkheid Asten en in 1461 de molen van Heukelom. Hij bezat een huis te 's-Hertogenbosch.

§ 3. Heer Ghijsselbrecht Back.

Heer Ghijssel Back⁹ is rond 1375 te Loon op Zand geboren. Hij liet zich de kruin scheren, ontving de priesterwijding en trad als onderzegelaar in dienst van zijn bloedverwant Arnt Buck in diens kwaliteit van zegelbewaarder van de bisschop van Luik. Op 28 juli 1403 heette het zodoende: *pro domino sigillifero s. Ghiselbertus* (voor de zegelaar zegelde Ghisel). Zijn ambt werd overigens aangeduid als *subsilligifer curie Leodiensis of notarius in sigillo*.

Ook als kanunnik van de Sint Jan te 's-Hertogenbosch en de Sint Jan te Luik trad Ghijssel Back in de sporen van heer Arnt Buck: in 1402 kreeg hij een Bossche prebende en in 1432 was hij kanunnik van de collegiale Sint-Janskerk te Luik. Te Luik had hij bovendien een prebende in de Sint Pieter, waarvan hij in 1421 resigneerde. Een vierde kanunniksdij had heer Ghijssel te Hilvarenbeek.

Heer Arnt Buck overleed op 16 juni 1427 en daarmee kwam een einde aan Ghijssels ambtelijke loopbaan aan het bisschoppelijke hof van Luik. Hij vestigde zich te 's-Hertogenbosch in de Peperstraat, waar hij het druk kreeg met de executie van Bucks

testament. Bij of in zijn woning lijkt hij een privé-*kapel* te hebben gehad.

Inmiddels bleef het hem beneficiaal voor de wind gaan. Naast de kanonikale prebenden verwierf heer Ghijzel de investituur van Zonhoven in Limburg. Vandaar, uit *Zonuwen* of Zonhoven, door Schutjes en verschillende andere historici verward met Someren in de meierij, kwam zijn dienaar en rentmeester, de priester Aernt Vueghen.¹⁰ In de parochiekerk van Rijsbergen bezat hij het Maria-altaar, dat hem verplichtte tot het (doen) lezen van drie missen per week en jaarlijks negen zesters rogge inkomsten opleverde. Ten slotte was hij in de Sint-Janskerk van Den Bosch beneficiant van de door Arnt Buck gestichte kapelanie in de Salvatorskapel.

De geestelijke stichtingen die heer Ghijzel maakte, -een cantorij en twee kapelanieën-, zijn zichtbaar beïnvloed door die van Arnt Buck. Diens oom Aelbrecht Buc, kanunnik van 's-Hertogenbosch en van de Sint Dionisius te Luik, had omstreeks 1390 de stichting bevolen van een cantorij in de Bossche Sint-Janskerk en zijn neef Arnt belast met de executie daarvan. Heer Arnt nam ruimschoots de tijd, -hij had vermoedelijk de tocht in het dotatievermogen-, en stichtte de cantorij pas op 2 september 1425. Op 13 en 14 september volgden de goedkeuring door de bisschop van Luik en het kapittel van Den Bosch, op 15 juni 1427 werd als eerste cantor Jan van Andel¹¹ aangesteld. Jan was een neef van heer Arnt. In 1419, toen hij nog aan een kloosterschool studeerde, had hij op verzoek van de priesters Arnt Buck en Ghijzel Buck een altaar in de kerk van Steensel gekregen.

Uit eigen vermogen stichtte Arnt Buck in zijn testament van 1425 een altaar in de kapel ten oosten van het zuiderportaal van de Sint Jan van Den Bosch. Hij wijdde het toe aan de heilige Verlosser, diens moeder Maria en Sint Maarten, doteerde het met 17 mud rogge jaarlijks en beneficieerde als eerste rector zijn bloedverwant heer Bartholomeus Buck ermee.

Zowel Arnt Buck als Bartholomeus Buck zetten zich actief voor de kerkmuziek in. Arnt had in 1418 overleg gevoerd met de kanunniken en de Lieve-Vrouwebroeders van Den Bosch over *den cantoer*, wat resulteerde in de aanstelling het jaar daarop van de eerste beroepszanger en in 1420 van een tweede. Bartholomeus Buck was zanger bij de Illustre Lieve-Vrouwebroederschap, waarvoor hij in 1426/27 werd beloond met een *gruen laken*, in 1427/28 met een *blauckit* en in 1428/29 met een *roeden laken*. In 1432/33 ontving hij 1 gulden 32 plakken *van ene brieve te vueren tot Antwerpen ende na 2 zengeren te vernemen*.

Ook Ghijsel Back toonde belangstelling voor de muziek. Op 8 september 1445 verrekende de Illustre Lieve-Vrouwebroederschap als volgt met hem: *Item gegeven den gesellen van den boeck om enen vreemden gesel te toeven tot her Ghysbrecht Backs - XI cromsterten II placken* (de gezellen van het boek waren beroepszangers). En naar het voorbeeld van zijn meester stichtte hij een cantorij in de collegiale kerk van Hilvarenbeek.¹²

Nadat in 1444 de bisschop van Luik en in 1448 het kapittel van Hilvarenbeek hadden ingestemd met de stichting, werd in 1449 de eerste cantor geïnstalleerd. De cantors moesten van den bloede van de stichter zijn, de priesterwijding hebben ontvangen of het ernstige voornemen daartoe hebben, persoonlijk resideren en hun ambt uitoefenen en ten slotte een eerlijk leven leiden. Het laatste kwam neer op een concubinaatsverbod. Met een omstandig gevoel voor ceremonieel omschreef heer Ghijsel de plichten van de cantor: zijn kleding, zijn plaats tussen de kanunniken, in de processies en in het koor, zijn rol tijdens de hoogmissen, triplexfeesten en niet te vergeten de requiems voor de stichter, zijn verhouding tot de medezangers.

In de Bossche Sint-Janskerk stichtte Ghijsel Back in 1455 twee kapelanieën op het door Arnt Buck opgerichte Salvatorsaltaar. Aan J.A. Alberdingk Thijm danken wij een mooie uitleg aan katholieke arbeiders van deze gebeurtenis:¹³

In oude tijden was er een deftig Kapittelheer, in de collegiale kerk, thands kathedraal van Sint Jan, binnen 's Hertogenbosch, - met name Gijsbertus Back. Toen deze Heer op het ziekbed lag, dat men vermeende zijn laatste te zullen zijn, herinnerde hij zich met weemoed de vergankelijkheid van al het aardsche. Hij gedacht hoe, vóór een tamelijke menschenleeftijd, zijn grootvader als peter bij zijn Doop had geadsisteerd en, ter bewaring van den naam in hun geslacht, hem, als eenigen zoon van Henrick Back, Gijsbertus had laten doopen. De doopeling (onze tegenwoordige Heer Kanunnik) had zich echter nooit gevoeld een vrouw te nemen en een huisgezin te stichten, en nu op het bed van smarte liggende, waar zijne eenige zuster Aleyd voor zat te schreyen, nam hij twee besluiten, die aan den wensch van zijn grootvader om den naam, althands den geslachtsnaam, in wezen te houden, tot zekere hoogte te gemoet zouden komen. Zijne zuster was gehuwd met den eerzamen Laurens van Nijn en had een zoon, die insgelijks Laurens heette. Op twee passen van het bed stond een tafel, en aan die tafel zat een ander deftig man, ondanks zijn bleeke gelaatskleur op

dit oogenblik van beter gezondheid dan Heer Gijsbert. Deze gele man, in zwarten tabbaart en met een dito haarwring of zoogenaamden kaproen op het hoofd, een knijper op de neus en pen in de hand, zat te schrijven voor een pergamentblad nog iets minder tanig dan 's mans aanschijn.

'Domine Notari!' sprak Heer Gijsbert, en bedoelde met dat woord Domine volstrekt niet een predikant, als welken men in later tijd bij uitsluiting den titel van Domine of Heer! is gaan toekennen. Hij kón dat ook niet bedoelen; want er waren in die tijd nog geen predikanten, in den hervormden zin des woord.

'Heer Notaris! - een woordjen!' De toegesprokene ging aan het bed, en lef zijn oor dichter dan strikt noodig was op den mond des lijdens:

'Notaris, ik wensch eene nieuwe fundatie in de Janskerk te maken, waar mijne zuster hier present en hare wettige nakomelingen de vruchten van zullen trekken en de lasten van zullen dragen.'

Vrouw Aleyd zag op uit den neusdeuk, die zij voor hare beschreide oogen hield.

'Ik maak een kapitaal vast van ... zoo veel guldens, uit welks renten mijne zuster zal moeten onderhouden in het choorken door mij gesticht ten Zuid-Oosten van het kruis - een kerklamp, die daar, ten eeuwigen dage, ter eere der H. Drievuldigheid zal moeten branden; maar ik stel de conditie, dat, om het genot van deze Bacx-fundatie te hebben, mijn zusters zoon den naam Back, naast dien van zijnen vader, zal moeten voeren. Ook zullen mijn neef en zijne recht verkrijgenden, om en om met den Deken des Kapittels, de begeving van het beneficie hebben, aan het autaar in onze kapel verbonden ... Stemt ge daar meê in, zuster Aleyde?'

- 'Met al mijn hart!' riep de zuster, en boog zich over de uitgestrekte hand van den stervende.

De notaris zett'e zich weêr aan den schrijfdisch en bracht de gemaakte beschikking met passenden stijl in het Testament over.

De gele man was Jan Amelrici, kapittelnotaris te 's-Hertogenbosch, en voor hem werd op 5 september 1455 het testament met de fundatie gepasseerd. Naast de beide beneficiés in de Salvatorskapel stichtte heer Ghijzel nog een eeuwige godslamp in dezelfde kapel, die hij doteerde met jaarlijks vier mud rogge. Bovendien vermaakte hij tien mud rogge per jaar aan de armen, waarvan de

distributie onder meer door zijn nakomelingen moest worden verzorgd.

Naast dit alles heeft Ghijsel Back in de collegiale kerken van Hilvarenbeek en Den Bosch nog verschillende jaargetijden gesticht. Aan de kerken liet hij een altaarsteen, kelken, ampullen, kazuivels, een missaal, een pixis, vergulde koorzetels met kussens en dekkleden, zijden dalmatieken, een lessenaar en een zangboek na. Zijn sterk ontwikkelde gevoel voor liturgisch ceremonieel blijkt daarenboven uit de plechtige begrafenis, zoals deze in 1931 naar zijn beschikkingen werd beschreven door de kathedraalarchivaris Mosmans:¹⁴ *Daags tevoren begon men in de namiddag met een plechtige vigilie. Daarna gingen deken en kanuniken in koorkleed, met kruis voorop en wijwater bij zich, naar de grote behakte blauwe zerksteen en baden en zongen, daarom geschaard, Libera me, Miserere, De profundis, Pater noster enz. Volgende dag, na de requiemmis waarvoor de zware klok geluid werd en waaronder de loze baar met het zijden rouwkleed van het kapittel was bedekt, het kruis erover heen lag geplooid en de gele kaarsen in het rond brandden, ging men nogmaals met kruis en wijwater naar het graf 'in capelle Sancti Salvatoris' psalmodiëren en bidden.*

Heer Ghijselbrecht Back is op 24 juli 1458 te 's-Hertogenbosch overleden en werd begraven in de Sint-Salvatorskapel, die nadien het *Bacx-koorke* ging heten.

§ 4. Back van Loon.

De families Bac van Tilburg en Bac van Loon waren aan elkaar verwant en voerden hetzelfde familiewapen, te weten een zilveren veld met in het schildhoofd van keel een gaande leeuw van zilver.

I. **Jan van Loen** leefde aan het einde van de dertiende en het begin van de veertiende eeuw en was gegoed te Loon op Zand. Hij was vader van Ghiselbert, die volgt onder II.

II. **Ghiselbert van Loen**, geboren in het begin van de veertiende eeuw, was misschien getrouwd met een dochter van Jan Bac Arnt Berthout Bac van Tilburg, de rentmeester van hertog Jan. Zijn kinderen, voor zover bekend, waren:

1. **Henrick Back**, volgt onder III.
2. **Hadewich Gijselberts van Loen**¹⁵ was rond 1380 de vrouw van Jacob Bulle Willems. Hun kinderen waren in 1401 Willem, Henryc en Liesbet Bulle Jacobs.

3. Heymeric Gysselberts van Loen¹⁶, vermeld in 1403.

III. **Henrick Bac van Riethoven zoon Ghizelberts van Loen¹⁷** woonde te Loon op Zand. De toevoeging *Van Riethoven* is onduidelijk, wel had Henrick belangen in die plaats. Hij bezat een hoeve te Loon, waaruit hij in 1429 216 eikenbomen, allemaal *kuerboom*, verkocht. Daarnaast had hij een huis in de Sint-Jorisstraat te 's-Hertogenbosch en samen met jonkvrouw Lysbeth Ghysberts Houtappels alias Bac een hoeve te Udenhout aan *die Houtsche straet bijden Dreyboem*.¹⁸ Zijn vrouw was Aleyt Eryt Wynricx van Loen¹⁹, een dochter van Eryt Wynricx Eryts en van Geertruyt Beys Coelborne, die een deel van het goed *Coydenberch* (Kouwenberg) te Tilburg en Loon op Zand bezaten. In 1430 gaf hij de tocht in zijn boerderijen te Loon op Zand en Udenhout aan zijn kinderen, die hem daarvoor beloonden met een royale lijfrente van 24 mud rogge. Enkele jaren later is Henrick overleden. Zijn kinderen bij Aleyt waren:²⁰

1. Henrick Henricx Back.²¹ Hij lijkt kort voor zijn vader te zijn gestorven; in elk geval was hij kinderloos.
2. Aleyt Henrick Back, volgt onder § 5.
3. Geertruyt Henricx Back, volgt onder § 12.
4. Engelberen Henricx Back, volgt onder § 17.
5. Hillegont Henricx Back, volgt onder § 21.
6. Kathelyn Henricx Back van Rijthoven trouwde met Lauwreyns Vannii zoon Jan Willems Glavymans²² te Udenhout. Hun huwelijk bleef kinderloos.
7. Ghijsselbrecht Back, priester, overleden in 1458. (Zie § 3).

§ 5. Vanniis alias Back.

I. **Aleyt Henrick Bacx van Rijthoven²³** trouwde rond 1400 met Lauwreyns Henrick Toyt Vanny²⁴ te Udenhout, een zoon van Henrick Toyts zoon Peter Vannyn. Minstens sedert 1439 was zij de vrouw van Wouter van Buedel.²⁵ Haar kinderen namen de toenaam Back aan:

1. Jan Laureyns Henrick Toyt Vannys alias Back alias Scoemakers, volgt onder II-a.
2. Lysbeth Lauwreyns Vanniis Back, gehuwd met Aert Bruystens²⁶, die beenhouwer was te 's-Hertogenbosch en in 1448 als weduwnaar testeerde voor Philippus van Boninghen.
3. Peter Vannij alias Back²⁷ studeerde sedert 1426 te Keulen en promoveerde daar tot doctor in het kanonieke recht. Hij bleef te Keulen wonen als prokureur aan het bisschoppelijke hof. Later (in 1450?) verhuisde hij naar Luik, waar hij een

stem in het kapittel van Sint Jan had gekregen. Op 12 september 1459 maakte hij in zijn testament de volgende beschikkingen:

- hij wil een eenvoudige begrafenis en tijdens de uitvaart een brooduitdeling aan de armen ter waarde van 5 mud spelt;
- de kerkfabriek te Keulen krijgt 1 gulden;
- de kerkfabriek te Luik krijgt 1 gulden;
- het Sint-Janskapittel te Luik zal 8 mud spelt erfelijk genieten uit een pacht van 10 mud op zijn huis;
- de investiet van Brustem in Limburg en de rector van het Sinterklaasaltaar aldaar ontvangen elk 15 rijns gulden voor zijn anniversarium;
- de investiet van Etten en de rector van het Maria-altaar aldaar zullen ieder 15 rijns gulden hebben;
- de kerkfabriek van Oisterwijk ontvangt 2 rijns gulden;
- aan de Sint-Willibrorduskapel te Berkel een *silveren scael* en 5 rijns gulden;
- aan het altaar van B. Maria te Zonhoven in Limburg 3 rijns gulden *ad augmentum redditus dicti altaris et non pro rectorem sibi inbursandos*;
- aan de karthuizers te Luik 4 rijns gulden;
- aan de kruisheren te Luik, bij wie hij een anniversarium sticht, 6 rijns gulden;
- aan de bedelorden (minderbroeders, predikheren en carmeliëten) te Luik elk 1 rijns gulden;
- aan zijn moeder een zilveren schaal;
- aan zijn broer mr Mertijn Back een lijfrente van 10 rijns gulden op de stad Kempen. *Eciam legavit eidem suo domus utensilia in Colonia existencia unam casscam argenteam et suum tabardum*;
- aan Jan, Laureys, Peter (sic!), Geertruyt en Elisabeth, zijn broers en zusters, elk een zilveren schaal en 2 rijns gulden;
- aan frater Willem, zoon van zijn broer Henrick, een zilveren schaal en 2 rijns gulden;
- aan de kinderen van wijlen zijn broer Eelken elk 3 rijns gulden;
- aan zijn schoonzoon Radulphus van Maren en Katharina, de vrouw van zijn broer Laureys, elk een zilveren pot, te kiezen uit zijn beste vaatwerk, en elk 2 rijns gulden;
- aan Willem van Laerhoven en Adriaen, de zoon van diens broer Jan, elk 25 rijns gulden en elk een *pannum nigrum ac caligis ac uno tabardo habendis*;

- aan Laureys van Laerhoven, zoon van zijn zus Geertruyt, het bed in zijn verwarmde vertrek met de beddekoets, dekens en kussens, alsmede twee zilveren potten en 2 rijnsgulden;
  - aan mr Wouter Back J.U.D., zijn neef, vier zilveren potten, een eigenhandig *cyrographum* met 32 rijnsgulden erfelijk, waarvan er 13 zullen toevallen aan de kinderen van Laureys, broer van de testateur;
  - de boeken moeten worden gebruikt door studerende kinderen van zijn broer Laureys;
  - aan zijn nichten Hille en Margriet en diens dochter Geertruyt elk een pot of vat uit zijn beste zilver;
  - aan heer Jacob de Voroux, zijn medekanunnik, een zilveren pot;
  - aan heer Henrick Bor, medekanunnik, een obligatie van 17 griffioenen;
  - aan zijn meid Elizabeth behalve haar loon 8 griffioenen voor een rouwkleed;
  - aan zijn vorige meid 8 griffioenen voor een rouwkleed;
  - aan Laureys van Laerhoven 12 griffioenen voor zijn kleding;
  - aan zijn nieuwe klerk, heer Jan Stakenborch, 8 griffioenen om zwarte kleren te kopen of zijn kleren zwart te maken;
  - aan Goeswinus de Castro [Gooswyn van der Borch], zijn vorige klerk, 2 rijnsgulden;
  - aan Katharina, de gewezen meid van heer Jan van Leyenbergh, 3 (?) griffioenen;
  - aan heer Jan van Zeeland, medekanunnik, 1 rijnsgulden;
  - aan mr Aert Cloet en Michiel Leonius, kapelaans van de Sint Jan te Luik, elk 1 rijnsgulden;
  - aan Jan Henrick Wyar, sedert lang koster van genoemde Sint-Janskerk, 4 griffioenen om een rouwkleed te laten maken;
  - executeurs-testamentair zullen zijn: de notaris heer Jan Buckinck, Laureys van Laerhoven en mr Mertijn Back;
- In het codicil van 15 september 1459 gaf heer Peter de volgende aanvullingen:
- aan Aert van Laerhoven, zijn neef, een rentebrief;
  - aan heer Mathys, investiet van het begijnhof bij Hasselt, 4 willemsstoters;
  - aan Willem van Balen en Willem van Kessel elk 1 rijnsgulden;
  - aan zijn bloedverwanten mr Henrick Beys van Beeck en

diens broer Aert Beys, priesters, elk *unum vasculum argenteum factum ad modium piri*;

- aan heer Ludovicus Howen 1 rijns gulden;
- aan mr Willem van Eynde een rentebrief;
- aan de deken van de Pauluskerk te Leuven een zilveren schaal.

Peter Back overleed te Luik in 1459, vermoedelijk op 21 september. Hij was vader van:

A. Een dochter, die trouwde met Radulphus van Maren.

4. Mertijn Back alias Vannijs²⁸ werd na een studie aan de universiteit van Keulen advocaat en prokureur aan het bisschoppelijke hof aldaar. Hij is op 29 mei 1480 te Keulen overleden als getonsureerde klerk.
5. Eelken Laureys Henrick Toyt Vanny²⁹ was bij Margriet Jan Poeynenborch³⁰ vader van:³¹
  - A. Peeter Eelen Toyt Vannys alias Back³² was gehuwd met Mechtelt Arnts van den Dyck³³, een dochter van Arnt zoon Henrick natuurlijke zoon Jan van den Dyck bij Kathelyn Henrick Toyt.
  - B. Lauwreyns Eelen Toyt Vannys³⁴ liet zich in het Sint-Jansjaar 1466-1467 inburgeren te 's-Hertogenbosch.
6. Laureyns Laureyns Henrick Toyt Vannys alias Back, volgt onder II-b.
7. Geertruyt Lauwreyns Toyt Vannys alias Back, volgt onder § 9.
8. Henrick Laureyns Toyt Vannys was de vader van:
  - A. Willem Back.³⁵ Hij studeerde te Leuven en werd kloosterling te Tongerlo bij de norbertijnen. Op 5 september 1473 is hij overleden.
9. Gyb Laureyns Henrick Toyt Vannys³⁶ wordt in 1457 vermeld als erfgenaam van Henrick Back van Rijthoven.

II-a. Jan Laureyns Henrick Toyt Vannys alias Back³⁷ te Udenhout werd, wel naar zijn beroep, bijgenaamd *Scoemakers*. Ook de naam Toyt (van toyart, looier) wijst op leerbewerking. Jan trouwde met Margriet Bruystens van Andel³⁸, die een dochter was van de Oisterwijkse schout Bruysten Bruysten Janss en van Margriet Willems van Langelaer. Hun kinderen waren:³⁹

1. Henrick Lauwreyns Toyt Vannys⁴⁰ was (anders was het zijn naamgenoot) in het begin van de zestiende eeuw pachter van de *Perweyshoeven* te Udenhout.
2. Yda Lauwreyns Toyt Vannys, gehuwd met Andries Janss van den Woude.⁴¹

3. Laureyns Jan Laureyns Toyt geheten Vannii⁴² werd bedacht in het testament (1459) van zijn oom Peter Back, kanunnik te Luik.
4. Jan Jan Laureyns Vanniis alias Back⁴³, gehuwd met Hade-wygh Peter Brocken.
5. Aleyt Jan Laureyns Vannys alias Back⁴⁴ trouwde met Claeus Janss van Vucht⁴⁵ te Udenhout. Zijn vader, Jan Henrickss van Vucht, had de Udenhoutse hoeve van de familie Vannys Back gepacht.

II-b. **Lauwreyns Lauwreyns Henrick Toyt Vannys alias Back⁴⁶**, geboren in het begin van de vijftiende eeuw en vermoedelijk in 1461 overleden, vestigde zich te 's-Hertogenbosch. Hij wordt daar in 1456 vermeld als broeder van het Sint-Catharinagilde. Zijn oudoom Ghijzel Back benoemde hem en zijn nakomelingen in zijn stichting tot patroons van de beide kapelanieën van het Bacx-koorke. Het patronaatschap hield het recht in om een geschikte rector voor het koorke voor te dragen; dit recht van de voordracht moest overigens worden gedeeld met het kapittel van Den Bosch. Aan het patronaatschap was een kamp of weide, genaamd *die Wolfsdonck*, buiten de Koepoort in de richting van Vlijmen verbonden, die nooit ofte nimmer buiten de familie mocht worden vervreemd of verkocht. Lauwreyns eerste vrouw, Aleyt Willem Daems⁴⁷, overleed in 1442 of 1443. Hij hertrouwde met Kathelyn Daniels van den Papendyck⁴⁸, een dochter van Daniel Broess van den Papendyck en Aleyt van Tefelen. De kinderen uit het eerste huwelijk waren:⁴⁹

1. Geertruyt Lauwreyns Vannys, birgittijnse non op Koudewater.
2. Henrick Laureyns Back⁵⁰, *clericus*, volgde in 1461 zijn vader op als patroon van het Bacx-koorke. Niet lang daarna is hij overleden.

Uit het tweede huwelijk stammen:⁵¹

3. Aleyt Lauwreyns Vanny alias Back⁵² was na de resignatie van haar broer Lauwreyns patrona van het Bacx-koorke. In eerste echt trouwde zij met Willem Sceijmaker natuurlijke zoon Aerts Sceijdemeker zoon Aert Krey⁵³, een snijder, die in de jaren zeventig overleed. Daarop hertrouwde zij met de lakenkoper Gerit Gerit Lauwreyns van Molle⁵⁴, die in 1466/67 poorter van Den Bosch was geworden. Gerit en Aleyt testeerden in 1510 voor Jan Bacx van Herentals; getuigen waren onder meer de beide rectoren van het Bacx-koorke. Kort daarop is Gerit overleden. Aleyt Back stierf voor 1516. Zij werd niet begraven voor het Bacx-koorke,

maar voor het altaar van Jezus' Zoete Naam in de Sint Jan. Zij had een kapitaal van 20 gulden vermaakt om ten eeuwigden daghen drie kerssen te onderhouden, 't stuck van eenen halven pont wass, op drie metalen pannen staende boiven het sitten waer op rusten onder die missen die priester, diaken ende subdiaken. Ende men sal dese keersen ontsteken als men die keersen ontsteken op ten metalen boem. Uit haar eerste huwelijk had Aleyt twee kinderen:

- A. Lauwereyns Willems Sceymakers⁵⁵, slechts vermeld in 1480, toen hij een lijfrente kreeg.
  - B. Katheryn Willems Sceymakers alias Back, gehuwd met mr Henrick Pelgrom de Bye. Deze familie volgt onder § 6.
4. Engelken Lauwreyns Vannys, volgt onder § 11.
  5. Laureyns Vannijs alias Back⁵⁶ behaalde te Leuven de meesterstitel, werd priester en achtereenvolgens patroon en rector van het Bacx-koorke, waarvoor hij werd begraven.
  6. Peter Back alias Vannijs⁵⁷ studeerde te Leuven, werd priester en rector van het Bacx-koorke, waarvoor hij op 14 mei 1499 werd begraven.
  7. Daneel Lauwreyns Bacxs⁵⁸ werd in 1469 verwond door Heyn Voet.

NOTEN

(Gebruikte afkortingen: A.R.A.B. = Algemeen Rijksarchief Brussel; B.A.H. = Bisschoppelijk Archief 's-Hertogenbosch; G.A.H. = Gemeentearchief 's-Hertogenbosch; R = rechterlijk archief; R.A. = Rijksarchief; R.A.H. = Rijksarchief 's-Hertogenbosch; Rk = rekenkamer; T.H.G. = Tafel van de Heilige Geest).

1. H.J.A. van Son, "De oorsprong van het Brabantsche geslacht Bac", *De Nederlandsche Leeuw*, LV (1937).
2. F.A. Brekelmans, W.J. Formsma en J.P.W.A. Smit, *De archieven van het gereformeerde burgerweeshuis te 's-Hertogenbosch* ('s-Gravenhage, 1952) 35, no 260-261. L. Galesloot, *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant* (Bruxelles, 1865) 3, 123.
3. A. van Sasse van IJsselt, "Iets over de familie Bacx te Tilburg", *Taxandria*, XXX (1923) 173.
4. P.C. Boeren, "Het oudste Liber Anniversarium der kerk van Tilburg", *Bossche Bijdragen*, XXII (1953-1955) 134.
5. G.A.H., R 1194, f 241, daags voor Simon en Judas 1423.

6. G.A.H., R 1202, f 45v, 1431/32. R 1208, f 58, 1437/38.
7. G.A.H., R 1200, f 152, 1429/30. A.R.A.B., Rk 45074, ff CCXLV en CCLVIIIv.
8. G.A.H., R 1214, f 174, 16 april 1444. Van Sasse van IJsselt, "Iets over de familie Bacx", 174 e.v. A.R.A.B., Rk 45074, f CCXLV.
9. L.F.W. Adriaenssen, "De gerechtigden tot het Bacx-koorke in de Sint Jan tot de reductie van Den Bosch", *De Brabantse Leeuw*, XXXIV (1985) 116, 118.
10. R.A.H., Oisterwijk R 164, f 22v (en f 15-2, tussen ff 14 en 15), 12 juni 1455. G.A.H., R 1228, f 98v, 1457/8. R 1230, f 314v, 1460. R 1231, f 210, 19 juni 1461. R 1232, ff 81 en 126v, 1461. R 1236, f 148v, 1466/7. R 1268, f 67v, 19 augustus 1500. A.F.O. van Sasse van IJsselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch, alsmede hunne eigenaars en bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepensprotocollen loopende van 1500-1810* (3 dln; z.pl., z.j.) II, 423.
11. Hij was van moederszijde verwant aan Arnt Buck. Sedert 1427 was hij kanunnik van Den Bosch en als zodanig moet hij vermoedelijk worden geïdentificeerd met Johannes Engelberti, die in 1427 zijn annaat beloofde voor een Bossche prebende, die vakant was geworden door het overlijden van Jan Back. Heer Jan was rector van de kerk van Esch en lid van de Lieve-Vrouwebroers van Den Bosch. Hij overleed op 2 april 1472 en werd begraven in de Sint Jan, *retro chorum in capella Sancti Martini superioris*. Hij had twee bastaards: Jan van Andel, schrijnwerker, die de *Goudsmidshoeve* op de grens van Diessen en Moergestel verwierf, en Mechtelt van Andell, die trouwde met Henrick de Gruyter. (B.A.H., Bisdom 15, Mechelse Aanwinsten no 164, Registrum Cantoriae, p. 100. R.A.H., Collectie Cuypers van Velthoven no 1218 en 1222. G.A.H., 1246, ff 32 en 260, 1476/7. L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch* (5 dln; Sint-Michielsgestel, 1870-1876) IV 223, 237. G.C.A. Juten, *Consilium de Beke* (z.pl., z.j.) 93. G.C.A. Juten, "Consilium de Beke", *Taxandria*, XXIX (1922) 192. E. Brouette, "L'évolution des bénéfices capitulaires dans le diocèse de Liège au XVe siècle d'après les 'Libri annatarum'", *Revue d'histoire ecclésiastique*, LIII (1958) 484. F. Baix, *La chambre apostolique et les 'Libri annatarum' de Martin V (1417-1431)* (2 dln; Bruxelles, 1947-1955) I, 198, no 531 (onjuiste identifikatie; vgl. L.F.W. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog en onder de generaliteit. Sociale en*

- ekonomische geschiedenis van een Kempens dorp tussen 1400 en 1800* (Hilvarenbeek, 1987) 250).
12. Adriaenssen, *Hilvarenbeek*, p. 151 e.v.
  13. J.A. Alberdingk Thijm, "Willem Bilderdijk", *Volks-almanak voor Nederlandsche katholieken*, 1868.
  14. J. Mosmans, *De St Janskerk te 's Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch, 1931) 343.
  15. G.A.H., R 1176, f 226v, 1376/83. R 1182, f 126v, 1400/1.
  16. G.A.H., R 1183, f 202v, 1402/3.
  17. G.A.H., R 1176, f 226v, 1376/83. R 1178, f 276, 1387/90. R 1179, f 356, 1390/4. R 1181, f 18, 1397/9. R 1183, f 202v, 1401/3. R 1185, f 8, 1406/7. R 1187, f 153, 1410/4. R 1188, f 174, 1412/3. R 1191, f 91, 1418/9. R 1193, f 199, 4 mei 1423. R 1194, f 62, 26 januari 1424; f 241, daags voor Simon en Judas 1423. R 1195, f 182, 25 juni 1425. R 1199, f 368v, 23 februari 1429. R 1201, f 169, 29 december 1430. R 1203, f 192v, 1432/3. Van Sasse van IJssel, *Voorname huizen*, I, 430.
  18. G.A.H., R 1201, f 169, 29 december 1430. R 1220, f 256v, 24 september 1450: de jonkvrouwen Margriet en Liela, dochters van wijlen Arnt Ghyselbrechts Bac geheten Houtappels, verkopen als erfgenamen van jonkvrouw Lysbeth Gyselberts Houtappel de helft van de betreffende hoeve; Laureyns Vanny (schoonzoon van Henrick Back van Rijthoven) ziet af van vernadering.
  19. G.A.H., R 1182, f 284, 1400/01.
  20. G.A.H., R 1196, f 95v, 31 januari 1427; f 177v, 7 november 1426. R 1201, f 169, 29 december 1430. R 1204, f 26v, 29 december 1433. R 1219, f 3v, 10 oktober 1448. R 1220, f 257v, 1449/50. R 1227, f 462, 2 september 1457.
  21. G.A.H., R 1197, f 334v, 22 januari 1427. R 1198, f 86, 1427/8. R 1199, f 267, 1428/29.
  22. R.A.H., Oisterwijk R 143, f 23, *des zaterdaghs na Onser Vrouwen dagh Purificatio* 1418. R 145, f 30, Bartholomeus 1426. G.A.H., R 1186, f 287, 1409/9. R 1190, f 344, 1416/7. R 1194, f 315, 26 augustus 1424. R 1199, f 233, 1428/9. R 1216, f 10, 1445/6.
  23. G.A.H., R 1183, f 202v, 1402/3. R 1204, f 173, 20 februari 1434. R 1209, ff 46v en 350, 1438/9. R 1212, f 12v, 1441/2. R 1213, f 153, 1442/3. R 1216, f 174, 1445/6. R 1218, f 287, 1447/8. R 1225, f 12, 1454/5. R 1226, ff 57v en 218, 1455/6. R 1229, f 32, 1458/9. R 1230, f 313v, 1459/60. R 1239, f 224, 1469/70. F.W. Smulders, "De cijnsmannen van Vosselaar te Udenhout", *De kleine Meijerij XXII* (1971) 60.

24. Godshuizen 's-Hertogenbosch, T.H.G., charterverzameling no 1259, 29 december 1399. R.A.H., Oisterwijk R 146, f 30, 5 december 1429; f 33v, *des dynsdaghs post Mathei apostoli* 1429. G.A.H., R 1179, f 669, 1390/4. R 1182, f 366v, 1400/1. R 1193, f 297v, 23 januari 1423. R 1200, f 100, 1429/30. R 1208, f 320v, 1437/8. R 1218, f 322, 1447/8.
25. R.A.H., Oisterwijk R 145, f 9v, *des woensdaghs prefesto Dyonisii anno XXIII*. G.A.H., R 1197, f 233, 11 april 1426.
26. Godshuizen 's-Hertogenbosch, T.H.G., charter d.d. 6 oktober 1448. G.A.H., R 1238, f 94v, 1468/9.
27. Adriaenssen, "De gerechtigden", 119-120.
28. Adriaenssen, "De gerechtigden", 120.
29. G.A.H., R 1211, f 265v, 1440/1.
30. G.A.H., R 1269, f 146, 1500/01.
31. G.A.H., R 1238, f 275v, 1468/9. R 1255, ff 256v en 420, 1485/6. R 1257, f 182, 1487/8.
32. G.A.H., R 1225, f 71v, 1454/5. R 1235, f 50, 1466. R 1238, ff 17 en 144, 1468/9. R 1239, f 450, 1469/70. R 1246, f 312v, 1476/7. R 1247, f 342v, 1477/8. R 1251, f 56, 1481/2. R 1257, f 182, 1487/8. R 1259, f 259, 1489/90. R 1260, f 432v, 1490/1.
33. G.A.H., R 1235, f 145, 1465/6.
34. A.R.A.B., Rk 13005, Kerstmis 1466 - Sint Jan 1467. G.A.H., 1239, f 450, 1469/70. R 1245, f 241, 1475/6. R 1246, f 312v, 1476/7. R 1247, f 342v, 1477/8. R 1251, f 592, 1481/2. R 1256, f 294v, 1486/7. R 1260, f 248, 28 april 1490; f 432v, 26 juni 1490. R 1269, f 146, 1500/01.
35. Adriaenssen, "De gerechtigden", 127.
36. R.A.H., Oisterwijk R 166, f 1v, 25 januari 1457.
37. R.A.H., Oisterwijk R 168, f 2, *in prefesto Pauli* 1460. G.A.H., R 1216, f 64, 1445/6. R 1222, f 194v, 1451/2. R 1227, ff 454v en 483v, 1456/7. R 1238, f 275v, 1468/9. R 1229, f 311, 1458/9. R 1230, f 291, 1459/60. R 1231, f 151, 29 augustus 1461; f 199v, 1460/1. R 1234, f 130, 1464/5. R 1239, ff 450 en 514, 1469/70. R 1262, f 311, 1492/3. A.R.A.B., Rk 45075, f LXIXv.
38. R.A.H., Oisterwijk R 153, f 18v, 30 maart 1440; f 53v, *sancti Mathei apostoli* 1440. G.A.H., R 1217, f 326, 1446/7. G. Brekelmans, "Bruusten Bruusten Jans, schout van Oisterwijk", *De kleine Meijerij*, XVIII (1965) 110.
39. G.A.H., R 1238, f 95, 1468/9. R 1255, ff 256v en 420, 1485/6. R 1257, f 182, 1487/8. R 1260, f 22v, 1490/1.
40. G.A.H., R 1254, ff 5, 23 en 426, 1484/5. R 1257, f 182, 1487/8. R 1260, ff 224v en 302, 1490/1. R 1262, f 69v, 1492/3. F.W. Smulders, "Van Vught (Udenhout, Berkel)", *De Brabantse*

- Leeuw*, III (1954) 155. M. Spierings, "De 'Perweyshoeven' in den Udenhout. Een voorlopig bericht", *De kleine Meijerij*, XXVIII (1977) 5.
41. G.A.H., R 1247, f 252, 1477/8.
  42. R.A. Luik, Sint-Janskapittel Luik, reg. 19, f LVIIv, 12 september 1459. G.A.H., R 1254, f 174v, 1484/5. R 1261, f 522v, 1491/2.
  43. Smulders, "Van Vught", 155-156.
  44. A.R.A.B., Rk 45075, f LXXIIIv. G.A.H., R 1254, f 23, 1484/5. R 1263, f 410, 1495/7.
  45. A.R.A.B., Rk 45074, f CLv. G.A.H., R 1256, f 268v, 1486/7. Smulders, "Van Vught", 154-156.
  46. G.A.H., R 1204, f 173, 20 februari 1434. R 1207, f 20v, 1436/7. R 1208, ff 6v, 312v, 313 en 318, 1437. R 1210, f 58v, 1439/40. R 1212, f 64v, 1441/2. R 1214, f 87, 1443/4. R 1216, f 174, 1445/6. R 1218, ff 287v, 383v, 392 en 410v, 1447/8. R 1219, f 348v, 1448/9. R 1220, ff 207, 347 en 353v, 1449/50; f 256v, 24 september 1450. R 1221, f 4, 1450/51. R 1222, f 320, 1452. R 1224, f 14v, 1453. R 1225, f 127v, 1454/5. R 1226, f 57v, 1455/6; f 353, 8 mei 1456. R 1228, ff 86v en 118v, 1457/8. R 1229, ff 32, 190v en 305v, 1458/9. R 1231, f 43, 1460/1. R 1232, f 233, 1461/3. R 1233, f 58, 1464. R 1236, f 186, 1466/7. R 1246, f 103, 1476/7. R 1255, ff 431v en 571v, 1455/6.
  47. A.R.A.B., Rk 45075, f LXIXv.
  48. G.A.H., R 1232, f 150, 1461/3.
  49. G.A.H., R 1215, f 146v, 1444. R 1231, f 202v, 1461.
  50. G.A.H., R 1226, f 236v, 1457/8. R 1231, f 107, 16 april 1461; f 212, 15 juli 1461; f 271, 11 april 1461. R 1232, f 430v, 1461/3.
  51. G.A.H., R 1209, f 46, 1438/9. R 1210, ff 58v en 226, 1439/40. R 1231, f 271, 1460/1. R 1233, f 203, 1463/4. R 1236, ff 19 en 127, 1466/7. R 1239, f 201, 1470. R 1253, f 355, 1484. R 1254, f 37, 1485. R 1256, f 234, 1487. R 1268, f 278v, 29 april 1500.
  52. G.A.H., Aanwinsten 7851, f 6, 1478/9; f 42v, 1480; f 75, 1480; f 82, 1485; f 125v, 2 oktober 1516. R 1231, f 109, 16 april 1461; f 151, 29 augustus 1461. R 1232, ff 275v en 397, 1461/3. R 1233, f 58, 1484. R 1234, f 189v, 1465. R 1236, f 19, 1466; f 182, 1467. R 1239, ff 201 en 450, 1469/70. R 1249, f 275v, 11 juli 1480; f 281v, 11 juli 1480. R 1252, ff 194v en 471v, 1482/3. R 1253, f 355, 1484. R 1254, f 37, 1485. R 1256, f 165v, 30 december 1486. R 1257, f 520v, 1488. R 1268, f 278v, 1500. Collectie Aanwinsten 1897, no 45. B.A.H., Obituarium Sint Jan 's-Hertogenbosch, p. 414. G.C.M. van Dijck, *De Bossche optimaten. Geschiedenis van de Illustre Lieve Vrouwe-*

broederschap te 's-Hertogenbosch, 1318-1973 (Tilburg, 1973) 282.

53. G.A.H., R 1229, f 246, 1456. R 1232, f 130, 1461. R 1233, f 173, 1464. R 1236, f 101v, 1467. R 1237, f 50v, 1468. R 1241, f 6, 16 oktober 1471. R 1242, f 268v, 1473. R 1243, f 2, 1473.
54. A.R.A.B., Rk 45075, f CIII. Rk 13005, Kerstmis 1466 - Sint Jan 1467. G.A.H., R 1270, f 212v, 24 november 1501. H.J.M. van Rooij, *Het Oud-archief van het Groot-Ziekengasthuis te 's-Hertogenbosch* (3 dln; 's-Hertogenbosch, 1963) I, 295, no 3612. H. van Rooij, "Bossche testamenten uit de 16e eeuw, berustende op het archief der gasthuizen te 's-Hertogenbosch", *Taxandria*, XXXII (1925) 148-149.
55. G.A.H., Aanwinsten 7851, ff 42v en 75, 1480.
56. Adriaenssen, "De gerechtigden", 128-129.
57. Adriaenssen, "De gerechtigden", p. 130.
58. A.R.A.B., Rk 13005, Sint Jan - Kerstmis 1469. G.A.H., R 1231, f 151, 29 augustus 1461. R 1232, ff 150, 275v en 397, 1461/3. R 1234, f 94, 1464/5. R 1268, f 275, 1468/9.